

Mihalik Béla Vilmos

„CAMPUS AD FIDEI CATHOLICAE INSEMINATIONEM”
KATOLIKUS MEGÚJULÁS AZ EGRY EGYHÁZMEGYÉBEN A 17. SZÁZAD UTOLSÓ
HARMADÁBAN

Doktori (PhD) értekezés tézisei

Történelemtudományok doktori Iskola
A doktori iskola vezetője: Dr. Erdődy Gábor DSc
Kora újkori magyar történelem doktori program
Programvezető: Dr. Horn Ildikó PhD

A bizottság tagjai
Elnök: Dr. Poór János DSc, tanszékvezető egyetemi tanár
Hivatalosan felkért bírálók:
Dr. Fazekas István PhD
Dr. Forgó András PhD
A bizottság titkára:
Dr. G. Etényi Nóra PhD
A bizottság további tagjai:
Dr. Kalmár János CSc
Dr. Szijártó István PhD (póttag)

Témavezető:
Dr. Molnár Antal PhD

Budapest, 2013

I. A kutatás tárgya, célkitűzései

Az utóbbi évtizedek egyik legtermékenyebb történetírói paradigmája volt a konfesszionalizáció elmélete. A Wolfgang Reinhard és Heinz Schilling által kidolgozott tézis a kora újkori felekezetek (katolikus, evangélikus, református) szerveződésére koncentrált. Annak párhuzamos jelenségeit mutatták ki, ennek révén pedig új megközelítésben, az egyház- és társadalomtörténet számára is releváns kérdéseket vetettek fel. Az 1990-es évektől azonban az elmélettel szemben egyre több kritika fogalmazódott meg. Ezeknek a kritikáknak a doktori értekezés során két pontját emeltem ki különösen. Az egyik kritika azt vetette fel, hogy az elmélet túlhangsúlyozta az állam szerepét, a folyamatot egy felső szemszögből vizsgálta. A másik kritika ehhez kapcsolódóan a mikrotörténeti mélyfúrások eredményei kapcsán épp a lokális közösségek aktív szerepét emelte ki. Andreas Holzem ezért javasolta, hogy a felülről érkező törekvéseket és az alulról jövő igényeket együttesen kell vizsgálni, állam-egyház-közösség háromszögében. Azt vizsgálta, hogy az eltérő szándékok hogyan erősítik, vagy épp oltják ki egymást, esetleg miként módosítják a másik hatását?

Ez lett az egyik alapvető kérdése az értekezésemnek is, amely az egri püspökség 17. század végi megújulására fókuszált. A konfesszionalizáció paradigmájának használata, kritikáinak figyelembevételével, ugyanis nem lehetetlen a magyar kutatásokban sem. Az elmélet magyarországi létjogosultságát az utóbbi években több munka is bizonyította. A tézist a magyar historiográfiában elsőként Tusor Péter ismertette. A felekezetszerveződésről, és annak kritikájáról az erdélyi külpolitikai felekezeti elemeinek kapcsán Kármán Gábor írt hosszabban. Az első forrásszintű, monografikus alkalmazás Molnár Antal nevéhez köthető, aki épp az egri püspökség hódoltsági területeit vizsgálva használta fel a felekezetszerveződés szempontjait. Az ő eredményei azt mutatták, hogy az elmélet valóban használható a magyarországi forrásadottságok mellett is. Azonban főként az egyházi intézmények struktúrájának, működésének feltárása révén nyílik lehetőség a felekezeti változások részletes bemutatására.

Az utóbbi években mindenekelőtt Gózszy Zoltán és Varga Szabolcs vizsgálta a kérdést a török után újjászerveződő pécsi egyházmegye kapcsán. Ők hívták rá fel a figyelmet, hogy magyar vonatkozásban is helytálló az a kritika, amely a lokális közösségek szerepét illette. Ugyanis Gózszy és Varga úgy találták, hogy a 18. század elején meginduló egyházmegyei folyamatba a helyi közösség is aktívan be tudott kapcsolódni, meg tudta fogalmazni igényeit akár a felsőbb törekvésekkel szemben. Ez arra is felhívta a figyelmet, hogy a mikrotörténeti vizsgálat a magyar forrásbázis segítségével is lehetséges.

Az általam vizsgált korszak kezdetén, 1671-ben a jezsuita generális az osztrák tartományfőnöknek írt válaszában hangsúlyozta, hogy megértette: Felső-Magyarország a katolikus hit elültetésére alkalmas térség („...*campus ad fidei catholicae inseminationem*”). A reformáció óta túlnyomóan protestáns többségű térség, különösen az evangélikus vezetésű szabad királyi városok, valójában egy nehezen visszaszerezhető terület volt a katolikus egyház számára. Felső-Magyarországon a katolikus egyházat mindenekelőtt az egri püspök képviselte, akinek tizenhárom vármegyére kiterjedő egyházmegyéje részben oszmán uralom alatt állt, részben a Habsburg uralkodók által irányított Magyar Királyság területére esett. A püspökség ősi székhelye, Eger 1596-tól oszmán kézre került, az elmenekülő püspök és káptalan Jászón és Kassán tartotta székhelyét. A felső-magyarországi protestáns rendek, maguk mögött tudhatták a 17. század elejének nagy formátumú, református erdélyi fejedelmeinek, Bethlen Gábornak és I. Rákóczi Györgynek a támogatását is. Emellett jelentős számban éltek a püspökség területén keleti keresztények is.

Az egri püspökök már az 1630-as években a megújulás útjára léptek. Lósy Imre püspök 1635-ben, Jászón tartott zsinata egyértelműen kapcsolódott a Pázmány Péter esztergomi érsek által indított zsinati mozgalomhoz. Lippay György püspök 1640 körül született *ad limina* jelentése nemcsak a püspökség nehéz helyzetét mutatta be, hanem egy javaslatot is tartalmazott. Mindenekelőtt a paphiány kérdését kellett megoldani, ezért szeminárium, iskolák alapítását sürgette. Az 1650-es években Kisdy Benedek püspök kassai alapításai (gimnázium, akadémia, papnevelde, konviktus) már ebbe az irányba mutattak. Azonban a plébániahálózat rekonstrukciójára, a protestáns felekezettel szembeni fellépésre majd csak a politikai helyzet megváltozása után nyílt lehetőség. 1670-ban a Habsburg-ellenes Wesselényi-szervezkedés bukását követően a bécsi udvar központosító törekvésekkel lépett fel, ehhez szüksége volt a katolikus egyház támogatására. Az egyháznak viszont a reformáció idején elvesztett pozíciói visszaszerzéséhez az állam támogatására volt szüksége. Állam és egyház együttműködése nem volt ugyan mindig felhőtlen, de az 1670 után kibontakozó erőszakos ellenreformáció ezen a kooperáción alapult.

A disszertáció az 1670 utáni három évtizedre fókuszál, ugyanakkor Hubert Jedinnek a kora újkori katolicizmusra tett megállapítását követi. Eszerint a katolikus megújulás egy kétarcú folyamat volt: a teste az ellenreformáció, a lelke a katolikus reform. Az egri egyházmegye megújulását kettős perspektívából, alulról és felülről érkező törekvések, igények mentén vizsgáltam, arra koncentrálva, hogy az egyes egyházi, kormányzati, társadalmi szintek hogy vettek ebben részt.

II. A vizsgálat módszere, forrásai

A disszertációhoz felhasznált forrásokat két csoportba sorolnám: az egyik az egyházi archívumok, a másik az egykori kormányzati ill. családi levéltárak anyaga. Az egyházi gyűjteményekből a legkézenfekvőbb az egri érsekség levéltárának feltárása volt. Ám fontos megjegyezni, hogy a levéltár anyag mára már meglehetősen szétszóródott. Az 1804. évi érseki rangra emelés és a kassai, illetve szatmárnémeti püspökség kihalását követően az új egyházmegyékre vonatkozó iratokat kiszolgáltatták. Emiatt ezekben is folytattam kutatásokat. A kassai érsekség levéltárában Kassa és Eperjes plébániai anyagát tekintettem át. A szatmárnémeti püspökség anyagának egy részét a kommunista diktatúra éveiben állami levéltárba szállították, ennek feltárására most nem került sor. Viszont nagyon fontos volt, hogy Szatmárnémetiben őrzik a nagybányai minorita rendház levéltárát, ahol rendkívül fontos 17. század végi iratokat találtam. Az egri érsekség gazdasági levéltárát, valamint a káptalan magán- és országos hiteleshelyi levéltárát a Magyar Nemzeti Levéltár Heves Megyei Levéltárában őrzik. Itt főként a jogbiztosító könyvek sorozatát, a hiteleshelyi jegyzőkönyveket és a káptalan működésére vonatkozó iratokat kutattam.

A nagybányai minorita anyagon kívül a másik fontos szerzetesrendi forrás a jezsuita források voltak. Ezek közül a nagybányai rendház iratait a Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltára őrzi, az egri Historia Domust az egri érsekség levéltára, a kassai Diariumot pedig az Egyetemi Könyvtár Kézirattára. Az 1670–1699 közötti jezsuita évkönyveket az Österreichische Nationalbibliothek Handschriftensammlungjában és a jezsuita rend római, központi levéltárában néztem át.

A római gyűjteményekben a jezsuita levéltár mellett kiemelkedő volt a Propaganda Fide kongregáció történeti levéltárának az iratanyaga. Ez nemcsak a Magyarországon működő misszionáriusok jelentései, hanem a püspökök és a Szentszék közötti kapcsolattartás miatt is megkerülhetetlen gyűjtemény. A Vatikáni Titkos Levéltárban (Archivio Segreto Vaticano) a püspöki kinevezések pápai megerősítésének eljárása (processus) során keletkezett iratokat néztem át. Viliam Štefan Dóci OP bécsi domonkos prior bocsátotta rendelkezésemre a domonkos rend kassai megtelepedésének iratait is a rend központi római levéltárából.

A világi hatóságok iratai közül a legfontosabb volt, és a disszertáció forrásanyagának törzsét adta a kamarai forrásanyag. Ebből is mindenekelőtt a Szepesi Kamarához érkezett beadványok voltak fontosak. Ugyanakkor a kamarai igazgatás sajátosságának megfelelően fontos volt a Szepesi Kamara és a Magyar Kamara közötti iratváltás, valamint az Udvari Kamara iratanyagának feltárása is. Az Udvari Kamara magyar vonatkozású iratanyagát az Österreichische Staatsarchiv Finanz- und Hofkammerarchiv Hoffinanz Ungarn sorozata őrzi.

A kamarai forrásanyag mellett, különösen az 1690 utáni időszakra, a kancelláriai iratanyag áttekintése is fontos volt. Mindez lehetőséget biztosított arra, hogy megismerjem a kormányzat egyes szintjeinek reakcióit, szerepét a katolikus megújulás folyamatában. Ezt egészítette ki egyes családi levéltárak anyaga, mindenekelőtt a Csáky-levéltárból Csáky Istvánnak az országbírói működésére vonatkozó iratok. A városi archívumok közül Kassa város levéltárának jegyzőkönyveit néztem át az 1670–1680-as évekből egy-egy esztendőre.

Az értekezés korszakának elejét (1670) Szegedy Ferenc Lénárd püspökségének kezdete, a Wesselényi-szervezkedés bukását követően megváltozó politikai légkör indokolta. A záródátumot (1699) pedig Telekesy István püspökségének kezdetével, a püspöki székhely Egerbe való visszaköltözésével és a törökellenes felszabadító háborút lezáró karlócai béke indokolta. Az egyházmegye óriási területe miatt szükséges volt, hogy földrajzilag is szűkítsem vizsgálatomat. Ezért a fő hangsúly három városra esett. Kassán mint az egyházmegye és a felső-magyarországi régió központjában már a 17. század derekától egy katolikus központ kezdett el kiépülni. Nagybánya az Erdélyi Fejedelemség és a Magyar Királyság határán fekvő református többségű város volt, katolikus háttér nélkül. Eger pedig 1687-ben 91 év oszmán uralom alól szabadult fel, és bár a püspök majd csak 1699-ben tért vissza, mégis egy püspök nélküli püspöki székhely kezdett el kibontakozni.

A disszertáció szerkezete ennek figyelembevételével tematikus fejezetekre és az említett három várost vizsgáló esettanulmányokra épült, hét főfejezetre osztva. Az első fejezetben a historiográfiai kérdéseket, valamint az egyházmegye 1596–1670 közötti történetét tekintettem át. A második főfejezetben a katolikus megújulás szereplőit tekintetem végig egyházi és világi résztvevők szerint. Az ezután következő fejezetben a megújulás főbb területeit vizsgáltam az ellenreformáció és a katolikus reform kettős szemszögéből. Ezt követte három esettanulmány egy-egy külön főfejezetben, a kassai, nagybányai és egri példákat vizsgálva. A hetedik főfejezetben az értekezés eredményeit vettem össze további magyar egyházmegyék, a Habsburg Birodalom más területeinek és a délnémet területek katolikus megújulásának folyamatát vizsgáló kutatások megállapításaival.

III. *A legfontosabb eredmények*

Az egri egyházmegye megújulását katolikus reform, ellenreformáció és az egyház-állam-közösség háromszög oldaláról vizsgáltam, és az eredményeket is ebből szempontból érdemes megközelíteni.

Az egyházkormányzat tekintetében eddig ismeretlen forrásként került feldolgozásra a püspöki helynök számára kiadott 1649. évi instrukció. Bár ez a vizsgált korszakon kívül esett,

a 17. század végén a források alapján hasonlóan működött az egyházmegyei adminisztráció. Ebben rendkívüli szerepe volt a helynöknek, aki általában a nagyprépost volt. Az adminisztráció által előírt szentelési, beiktatási kötetek azonban nem ismertek. A nagyprépost mellett a káptalannak is nagy szerepe volt az egyházi jogok megvédésében, és az egyházi bírói fórum (püspöki szentszék) ellátásában. Ugyanakkor a század végére feltételezhető egy belső válság is, amely a Krucsay Miklós olvasókanonok elleni per (1697) személyi törésvonalaiból világltott ki. Talán ezért volt szükséges új káptalani konstitúció kidolgozása, amelynek tárgyalására 1697-ből van adatunk, de valószínűleg nem került megerősítésre. A belső ellentétek elsimításában a püspöknek volt nagy szerepe, amely annak is köszönhető, hogy a kanonokok többsége a püspökhöz fűződő kapcsolatnak (püspöki káplán, korábbi egyházmegyei kapcsolat) köszönhette bekerülését a testületbe. Jósa István kanonok életútja pedig arra mutatott rá, hogy a káptalan kapcsolatban állt a kurucokkal is, ami árnyalja a kuruc–protestáns, labanc–katolikus sztereotipikus képet is.

Az instrukció ugyan előírta, hogy az alsópapságot folyamatosan ellenőrizték a püspöki helynöknek alárendelt főesperesek, azonban a korszakból nincs ismeretünk az egész egyházmegyét átfogó kánoni látogatásról. Ez a hiány nagy problémát jelent az alsópapság vizsgálatában. A püspöki helynöknek nagy szerepe volt a papképzés felügyeletében is. A szentelést és a plébánosi kinevezést megelőző vizsga a vikárius előtt zajlott. Ebből a szempontból jelentős eredmény volt a kassai papnevelde, a Kisdianum eddig ismeretlen történetének feldolgozása. Ebből kiderült, hogy a teológiai oktatás nem volt teljes az 1670-es években itt sem, ami konfliktushoz vezetett az intézményt vezető jezsuiták és a püspök között. A plébánosi kinevezés körül pedig a püspök és a Szepesi Kamara között volt vita a kegyúri jog gyakorlása miatt. Ugyanakkor a protestáns közösségek ellenállása miatt nagyon fontos volt a Szepesi Kamara támogatása, amely nélkül a plébánosok valószínűleg nem tudtak volna helyükön maradni. A paphiány miatt a szentelési fokozatok közötti idő is lecsökkent. Az ehhez szükséges felmentvényre a püspökök a szentszéktől kaptak engedélyt. A plébánosokat segítette a plébániai adminisztrációban a sekrestyés-harangozó, a kántortanító, a jelentősebb városokban pedig feltűntek már a káplánok is. A korszak sajátos intézménye volt a paphiány miatt a licenciátus, aki világi származásúként látott el bizonyos egyházi szolgálatokat.

A paphiány miatt óriási szerepe volt a szerzetesrendeknek. A püspököktől a Szentszéknek küldött kérvényekre az egyes rendek vezetői a helyi rendtartományi elöljárókon keresztül küldtek misszionáriusokat. A missziók olyan helyekre is elértek, ahová a plébániahálózat nem terjedt ki, ráadásul a szerzetesrendek plébániai szolgálatot is vállaltak. Így a katolikus szórványközösségek felekezeti identitását is meg tudták erősíteni. A pálosok,

ferencesek, minoriták mellett nagy szerepe volt a jezsuitáknak az oktatásban betöltött vezető szerepük és politikai kapcsolataik miatt. Rendkívül fontos volt a vallásos társulatok (Mária-kongregációk, Agonia Christi társulatok, kordás társulatok) alapítása, valamint az anyanyelvi igehirdetés megszervezése. A század végén új szerzetesrendek is megjelentek az egyházmegyében: szerviták, domonkosok és orsolyita apácák. Az egyes szerzetesrendek között azonban helyi konfliktusok is jelentkeztek, Nagybányán a jezsuiták és minoriták, Egerben a minoriták és ferencesek között volt vita, ezek megoldásában a püspöknek és az uralkodónak volt vezető szerepe.

A 17. század végén újra felerősödött a keleti keresztényekkel való unió gondolata. De Camillis János József munkácsi püspökké történt kinevezésével (1690) megszilárdult a munkácsi görög katolikus egyházmegye helyzete, de már ekkor felmerültek problémák a görög katolikus papság és a római katolikus közösségek, plébánosok között az egyházi adminisztráció miatt. Ugyanakkor a görög katolikusok élvezték a katolikus egyház és a kormányzat támogatását a protestánsokkal szembeni helyi konfliktusokban (pl. szatmári templomépítés). A görög katolikus és római katolikus egyház közösségének szimbolikus jelképe lett 1696-ban a pócsi Istenszülő-ikon könnyezése. Az 1690-es évek elejének egy érdekes, ám sikertelen kísérlete volt a Cristobal de Rojas y Spinola bécsújhelyi püspök által kezdeményezett uniós tárgyalás a protestánsokkal. Ennek háttérben valójában inkább politikai okok húzódtak meg, és sem a katolikus, sem a protestáns oldalról nem volt meg a kellő szándék. A tárgyalások Kassán is zajlottak, és ismert Fenesy György egri püspök véleménye is, aki óvatosan, fenntartásokkal közelítette meg a kérdést.

Az 1670 után meginduló ellenreformációs hullám első lépése a templomok visszafoglalása volt. Értekezésemben külön vizsgáltam, hogy a visszafoglalt protestáns templomokat milyen módon katolizálták, milyen szertartások révén hoztak létre katolikus szakrális tereket. A visszafoglalt protestáns templomok mellett a reformáció óta világi célt szolgáló épületek is visszanyerték vallási funkciójukat, míg Egerben pedig a mecseteket kezdték katolikus templomként használni.

A templomok elfoglalásában nagy akadályt jelentettek a helyi protestáns vezetésű magisztrátusok. A városvezetés katolizálása éppen emiatt mind az államnak, mind a katolikus egyháznak érdekében állt. Az állam így növelhette befolyását a városok felett, míg az egyház újabb akadályt győzött le a városok katolizálásában. Az együttműködést bizonyítja, hogy ott, ahol a kormánynak nem volt megfelelő képviselője, ott a helyi egyházi személyt bízták meg a városi tisztújítások felügyeletével. Azonban eleinte nagy problémát jelentett a katolikus polgárság hiánya, amit kamarai hivatalnokok beválasztásával oldottak meg. De ez azzal is

együtt járhatott, hogy alkalmatlan személyek is bekerültek a város vezetésébe. A kiszorított protestáns elitnek pedig nem maradt más választása, mint katolizálni, ha meg akarta egzisztenciáját őrizni. Ez a jelenség volt tapasztalható a városi élet más területein is, így például a céhek vezetésébe is katolikusokat akart a kamara választtatni, míg az egyház szerette volna a protestáns céheket rászorítani a katolikus ünnepeken való részvételre. A protestáns vármegyei nemesség is felekezetváltásra kényszerült, ha a vármegyei vezetői pozíciókat meg akarták őrizni. A katolikus elit kialakulásával a felekezeti szempontokat azonban a század végére leginkább gazdasági, alkalmassági szempontok vették át.

A templomok elfoglalásával párhuzamosan megkezdődött a lelkészek elleni fellépés is. Ennek csúcspontja az 1674. évi gályarabper volt. Ennek történeti előzményeivel kapcsolatban új források alapján sikerült megállapítani, hogy a bécsi udvar eleinte nem támogatta, és csak 1673 őszén adott szabad utat az eljárásnak, összefüggésben a protestáns szabad királyi városok megbüntetésével. 1674 után a titkos protestáns vallásgyakorlat jelensége (*kryptoprotesztantizmus*), valamint a végvári protestáns katonaság megtartása engedményekre kényszerítette az udvart, amely hosszútávon az 1681. évi országgyűlésen meghozott vallásügyi cikkelyek elfogadásához vezetett. A törvények eltérő protestáns és katolikus értelmezése miatt került sor egy vallásügyi bizottság felállítására Csáky István gróf vezetése alatt. A Csáky-bizottság eddig ismeretlen működésének vizsgálata, a bizottság instrukciójának értelmezése és az 1691. évi Explanatio Leopoldina összevetése új adalékokkal szolgált az 1687 utáni valláspolitikai értelmezéséhez. A templomok elosztásának kérdése, a protestáns vallásgyakorlat korlátozott engedélyezése, a magán- és nyilvános vallásgyakorlat megkülönböztetése már egyfajta felekezeti konszolidáció irányába mutatott. Erre a konszolidációra mind a protestáns, mind a katolikus közösségeknek nagy szüksége volt a vallási villongások és a törökellenes visszafoglaló háborút követően.

A közösség-egyház-állam háromszögében a plébános és katolikus közösség kapcsolata szolgáltatás-ellenszolgáltatás viszonyára épült. Ha ebben bármilyen zavar támadt, az konfliktushoz vezetett. A plébános oldaláról a legtöbb panasz a nem megfelelő fizetés miatt érkezett, míg a katolikus hívek a sajátos lelki igények kielégítésének hiánya, a katolikus liturgiában, szertartásrendben tapasztalható zavarok, és a plébános túlzó követelései miatt fordultak felsőbb fórumokhoz. Ez a fórum lehetett világi, mindenekelőtt a Szepesi Kamara, egyházi részről pedig általában a püspöki vikárius. A közösség fokozatosan sajátította el, hogy melyik fórumon, milyen érvrendszert alkalmazva érvényesítheti jobban akaratát.

A plébánosok és a katolikus expanzió legmakacsabb ellenfelei a helyi protestáns közösségek voltak. A gyülekezetek a fizetés megtagadásával, a katolikus liturgia

negligálásával, a titokban folytatott protestáns vallásgyakorlattal és a kurucokkal való kapcsolattartás révén tudtak ellenállni a katolikus egyház és a kormányzat erősödő befolyásának. Azonban az Erdélyi Fejedelemség meggyengülésével, a közösségek és az egyén egzisztenciális alapjainak felszámolásával a protestáns oldal is kényszerű engedményekre és a katolikus intézmények megjelenésének elfogadására kényszerült.

Az egyház és a kormányzat kapcsolatában a legfontosabb helyi tényező a Szepesi Kamara volt, amely azonban egy kamarai szervezet része volt, ahol a döntések különböző szinteken (Magyar Kamara, Udvari Kamara) és más szervek bevonásával (Udvari Haditanács, Gubernium, Magyar Kancellária) születtek meg. Így a helyi egyházi és kamarai tisztviselőktől beérkező ügyek különböző szinteken kerültek döntésre. Tömegesen jelentkező, fontosabb ügyek akár az uralkodó, vagy a nunciuson keresztül a Szentszék elé is eljutottak. Az alapvetően együttműködésre épülő rendszer azonban természetesen nem volt konfliktusmentes. A kegyúri kérdésekben, egyházi-világi joghatóság metszéspontjaiban (pl. főpapi végrendeletek, egyházi jövedelmek) több konfliktus is keletkezett. A helyi konfliktusok az egyes szervezeti szinteken keresztül akár a legfelsőbb fórumok (pl. nuncius – udvar, esztergomi érsek – udvar) megoldását igényelhették. Az egyes szintek és szervek eltérő álláspontot képviselhetek. A Szepesi Kamara erősebb protestánsellenes javaslatait nem mindig támogatták felsőbb szinteken, míg az Udvari Haditanács katonai és politikai okokból általában enyhébb álláspontot képviselt, és igyekezett kivonni magát a helyi vallási ellentétekből.

Összességében elmondható, hogy az 1673-ban Szegedy Ferenc Lénárd püspök által megfogalmazott minimum program, a plébániák visszaállítása a legfontosabb központokban, a szabad királyi városokban a század végére, 1699-re megvalósult. Azonban a plébániahálózat teljes rekonstrukciója hosszú folyamat volt, és ez a 18. század egri püspökeire várt.

IV. A témában megjelent publikációk

Sacred Urban Spaces in Seventeenth Century Upper-Hungary. In: *The Hungarian Historical Review*, vol. 1. (2012), nr. 1–2, 22–48.

Katolikus megújulás az egri egyházmegyében (1634–1746). In: *Mozaikok a Magyar Királyság 16–17. századi történelméből*. Szerk. Horváth Adrienn–Bagi Zoltán Péter. Bp., 2012., 159–192.

„Ihon már most csak neveti Jesuita...” Két évtized felekezeti küzdelmei Nagybányán (1674–1694). In: Tanulmányok Badacsonyból. A Fialal Levéltárosok Egyesületének konferenciája, Badacsony, 2010. július 9–11. Szerk.: Mihalik Béla Vilmos - Zarnóczki Áron. Budapest, 2011. 62–71.

A Szepesi Kamara szerepe az 1670–1674 közötti felső-magyarországi rekatolizációban. In: Fons, 17. évf. (2010) 3. sz. 255–320.

Mehmed egri janicsár aga kassai követsége. A török és a törökösség az 1670-es évtized ellenreformációjában. In: Keletkutatás, 2009 tavasz. 129–138.